Należytość pocztową uiszczono ryczałtem.

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ *Проф. Д-р* ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 35 КОР. ЧЕСЬК., 180 ЛЕЙ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК II. СІЧЕНЬ 1934 РОКУ ЧИСЛО 1 (13).

Рятуймо нашу еміграцію від мовного винародовлення!

Лист до емігрантів в Америці й Канаді.

До вас, українці в Америці й Канаді, звертаю я оце щире слово своє, бажаючи, щоб моє занепокоєння почула ціла наша американська еміграція. Про сумний стан української мови серед нашої еміграції безупинно доходять до „Рідної Мови" такі тривожливі звістки, що вважаємо за свій конечний обов'язок писати на цю тему, бо ж справа рідної мови — то першорядна справа для Нації.

Наші історичні умовини часто складалися так, що нам усе тісно було на власній землі, все ми мусіли шукати кращої долі поза рідними ланами. Широкі простори Сибіру, далекий Зелений Клин — це найперші місця нашого великого виселення на схід, а на заході — ціла Европа вкрита тепер нашими вигнанцями з рідної землі. Але найголовніша частина нашої еміграції — безумовно це еміграція американська, бо вона заможніша, численніша, а саме головне — найбільше організована.

Знáчення еміграції для корінного народу все було надзвичайно велике. Особливо це треба сказати про еміграцію американську. Живучи в країні найбільшої волі, в країні великої духової й матеріяльної культури, а до того й матеріяльно добре забезпечені, наші американські брати стали дуже поважною й цінною частиною українського народу. Усе це добре виявилося особливо за 1905-1930 роки, роки найбільших змагань за визволення України. Наша еміграція бачила, що роблять для своєї батьківщини поляки, чехи, ірляндці й інші, і потроху й сама пішла за ними, широко допомагаючи рідному краєві в його культурних і визвольних змаганнях.

Українська еміграція в Америці досягла тепер поважного числа — щось близько півтора мільйона люду. Вона має велику періодичну пресу; не знаючи цензурних утисків, преса ця може обговорювати й вияснювати наші болючі питання вільно й всебічно, найбільше корисно для українського народу.

Отож, для українського Народу, як Нації, при його повсякчасних змаганнях до волі, американська еміграція була й буде надзвичайно цінною. А між тим, власне серед цієї еміграції (правда — також і серед еміграції по інших краях) розпочався сильний процес винародовлення. Несвідоміша частина еміграції, селянство й робітництво просто помалу забуває свою рідну мову, потроху заміняючи її на англійську. Давно вже розпочалося творення українсько-англійського жарґону, що допровадило до повного занечищення нашої мови в Америці. Ті статті в цій справі, що вміщені на ст. 209-212, 225-278, 365-368 „Рідної Мови" за минулий рік, ясно показують, до яких грізних границь дійшло вже це непошану-

вання рідної мови. Як це не дивно, але й інтелігенція так само пішла вже цією дорогою. Це грізні застереження для нашого Народу, і треба в усі дзвони бити на сполох.

Наші співробітники з Канади й Америки в один голос стверджують, що молоде покоління вже зовсім не знає своєї рідної мови. З сумом часто пишуть нам, що мовно наші діти в Америці й Канаді належать уже до чужинців... Про це саме свідчить нам дивне явище в нашій заморській пресі за останніх років: великі відділи, писані англійською мовою... Ці англійські відділи — це чужі плями на нашій душі, це палючий сором для Нації, це смертельний удар Народові в саме серце його! Бо ці відділи не для англійців призначені, — вони їх читати не будуть, — це вже для „англійців“ своїх... Ось передо мною „Жіночий Світ“, — і навіть він більше третини сторінок своїх заповнює англійською мовою... І це роблять жінки, рідні матері для своїх дітей!...

Довгі роки йшов повільний процес винародовлення, преса його замовчувала, і вкінці дійшло до того, що маємо. А це могло статися тільки там, де нема свідомого пошанування рідної мови в родині, де нема зрозуміння конечної потреби рідної мови. Можна ж найкраще говорити англійською мовою, але остаючись при рідній мові українській. Треба тільки глибше розуміти вагу й значення рідної мови в розвитку Нації.

А власне цього зрозуміння й замало серед американської еміграції. Мова — це душа Народу. Чиєю мовою говориш, того й душу носиш. З мовою міцно зв'язана рідна культура, вікова рідна традиція, ціле рідне життя. Хто не говорить українською мовою, той душі української не має. Хто говорить по-англійському, не знаючи рідної мови батьків своїх, той правдивим українцем ніколи не буде, — він може бути тільки приятелем України, а не щирим сином її, він може шанувати Україну, але кохати її палко, кохати до безтями, кохати до загину він не буде...

Рідної мови найсильніше навчаємось за перших дитячих років своїх. Що мати з молоком теплих перс своїх передає нам, те й понесемо ми в світ. Цебто, всі свідомі українки мусять якнайбільше вчитися рідної мови, й своє знання передавати дітям. Що діти не говорять тепер по-укаїнському, або говорять зовсім зле, за це відповідальність несе найперше українська мати, — вони перші відцуралися рідної мови, а вже за ними пішли діти їхні. Це смертельний переступ перед рідним Народом, і за нього осудить американську жінку українська історія. „Союзи Українок“ мусять звернути на це свою найпершу увагу, як писав я про те в ч. 10-м „Рідної Мови“ ст. 345-348 за минулий рік.

Стан дуже грізний, наближається дванадцята година. Цілий український Нарід мусить звернути на винародовлення нашого молодого покоління в Америці свою найпильнішу увагу й не допустити до цієї всенаціональної катастрофи. А найперше українська інтелігенція в Америці мусить створити міцний рідномовний фронт, і всі свої сили віддати на боротьбу з мовною денаціоналізацією, все пам'ятаючи, що забуття своєї мови конечно веде до забуття свого Народу.

Покрийте оселі свої сіткою рухливих „Гуртків Прихильників Рідної Мови“ (див. про них „Рідну Мову“ за 1933 р. ст. 29-32 і 311-314), а вони вже знатимуть, що робити. Держіть із нами живий зв'язок, а ми пильнуватимем допомогти вам усім, чим зможемо. Закладайте „Гуртки Плекання Рідної Мови“ при всіх своїх організаціях і товариствах, усвідомлюйте нарід у конечній потребі національного виховання дітей. Хто рідну мову забуває, той стає чужинцем для своєї Нації.

Думаю, що українське духовенство могло б багато зробити в цій справі. Це ж його перше завдання впливати на національне виховання своїх вірних, їх бо винародовлення чорною плямою ляже на ціле наше духовенство. Із церковних проповідальниць огненним словом раз-у-раз закликайте всіх шанувати свою рідну мову й конечно навчати її дітей. Доведіть усім, що непошанівок рідної мови — то гріх проти Духа святого, а такий гріх нікому не проститься ані

в цім житті, ані в житті майбутнім. Хто не міцний у рідній мові, той не твердий і в батьківській вірі. Хто рідну мову забуває, той байдужий до свого Народу.

А те, що мовний зв'язок американської еміграції з своїм рідним краєм не великий, само вже проказує цілій нашій заокеанській пресі, що її мовою мусить стати тільки всеукраїнська літературна мова. Не пишіть місцевою говіркою редактора, але переходьте помалу на всеукраїнську літературну мову. Ця ж соборна літературна мова — а не вузька мова тільки „свого села" — мусить стати й мовою цілої нашої інтелігенції, всіх наших освічених родин, а від них вона піде й до Народу. Всі творім соборну українську літературну мову!

Глибоко й міцно вірю, що цей мій щирий занепокоєний голос дійде до всієї української еміграції в Америці та Канаді. Дійде й проговорить до їхнього розуму й серця, й остереже може якраз перед дванадцятою годиною. Остереже й утворить однодушний міцний рідномовний фронт.

Пам'ятаймо: хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить свій Нарід. Не кривавмо ж свого Народу!

Іван Огієнко.

Усі українські видання прошу передрукувати цього листа мого. І. О.

Українські письменники й рідна мова.

Найтривкіша підстава нашого національного існування — це рідна мова, з неї бо йде та життєва сила, що вдержує наше національне буття. Маємо на це безліч доказів у нашій історії від найдавніших часів: нераз тратили ми все, оставалась нам тільки рідна мова, — й вона рятувала нас від останньої загибелі.

Значення рідної мови для нашого існування та національного розвитку незвичайно велике. Рідна мова — це головна основа національної відрубности та національного самопочуття. Тому цілком правильно вважаємо мову за найвизначніше знамено того, що звемо „національною індивідуальністю". Якщо ми цінимо нашу національну індивідуальність, то повинні високо цінити й свою рідну мову, бо вона дає нам змогу цю національну індивідуальність зберігати.

У цій дійсній вартості рідної мови лежить причина, що спонукує нас — не раз може й несвідомо — шанувати, правильно вживати та пізнавати рідну мову.

Кожний культурний нарід прямує до того, щоб науку рідної мови поставити на найвищому ступені. Це вважаю за дійсний та розумний патріотизм! Народи, що мають свої держави, стараються за допомогою державних шкіл та видаваних в тому напрямі законів дати своїм громадянам засадничу підставу національної освіти, покласти основу національної свідомости через відповідну науку рідної мови.

Ми не можемо зачислити себе до цих щасливих народів, тому теперішня пора вимагає від нас звернути якнайбільше уваги власне на науку своєї рідної мови, вимагає просто виїмкової запопадливости про свою рідну мову, а то тим більше, що рідної мови вчиться в нас, можна сміло сказати, дев'ятдесят відсотків нашого населення „само з себе". Так, ніби українську літературну мову можна знати й не вчившися її...

Наука нашої мови в школах обмежується до кількох годин тижнево, підручники до її вивчення старі, не відповідають вимогам сучасної педагогіки, а писані ще часто мовою, що тепер сам автор підручника стидається її.

Буденне життя дає нам такі різні мовні дивогляди, що нераз аж сум бере читати чи слухати їх. Ми свідки, як наша мова псується, як її перекручують, як попросту насилують мовні правила та духа мови, щоб тільки „пописатися" чимось новим, хоч би й безглуздим.

Від сучасної школи (за винятком „Рідної Школи") ми не можемо очікувати повної помочі в плеканні та розвиткові рідної мови, тому мусимо знайти когось, хто нам цю шкільну працю може заступити. Таким заступником уважаю наше писане слово (отже красне, наукове та фахове письменство, журналістику, вза-

ґалі все, що появляється в нас друком), бо наше громадянство за теперішньої пори мусить у значній мірі вчитися та виховуватися головно на ньому.

Із творів наших письменників, із кожної розвідки, статті, хронікарської замітки мусить читач добувати правдиве знання рідної мови, мусить вчитися пізнавати її красу, а цим самим з'ясувати собі її вагу.

Очевидна річ, що треба самому щось добре вміти, щоб навчити другого. Тим то на наших письменників спадає в першій мірі великий і відповідальний обов'язок поглиблювати своє знання рідної мови та давати читачам тільки те, що з погляду мови справді бездоганне.

Тоді зможуть вони заповнити ту прогалину, що її витворив брак відповідної школи, тоді ми будемо спокійні за наше національне існування, за нормальний розвій нашої літературної мови, найголовнішої перлини нашої культури.

Сянік. Ф. Коковський.

Походження українських слів.

13. Угава́ти „заспокоюватися".

Це слово належить до числа найбільше загадкових слів українського словника, і не тільки Міклошіч та Бернекер, але й інші мовознавці, скільки знаю, навіть не спробували освітлити його прожектором етимологічного аналізу. А між тим дієслово у-гавати не має в собі нічого надто трудного для пояснення! Перш над усе треба сказати, що голосний *а* в корені нашого слова не є споконвічний, — це звичайне здовження *о* в дієслові многократного (наворотного) зна́чення. Цебто, мова може йти тільки про корень *гов*. А цей корінь відразу виводить нас із українського путівця на широкий загально-слов'янський шлях („большак"). „Заспокоювати" визначає передовсім „змушувати мовчати", а тому не випадкове зна́чення „мовчати" в болгарськім говѣя і слов. goveti; в мові чеській, у сполученні з префіксом po- те ж дієслово має значення навіть фізичного спокою — po-hověti „вигідно сісти, спочивати" (пор. теж po-hovka — канапа), цебто значення дуже близьке до українського -гавати. А від значення „бути мовчазним, спокійним, здержливим" тільки маленький крок до значення „бути покірним, услужливим". Таке чи майже таке значення справді мають болг. говѣя „шанувати, вклонятися", сербохорватське govjeti „слухатися", чеське hověti „догоджати, милувати, допомагати" і горішньо-лужицьке hović „бути услужливим"; власне, те саме значення має й давньоцерк.слов. благоговѣти, — через сполучення з благо дієслово говѣти „шанувати, служити" набуло чисто духовного, релігійного відтінку. Нарешті, коли звернемо увагу на те, що „мовчазливість, скромність, стриманість" — це головні ознаки аскета, то нас не здивує тепер і значення „здержуватися, постити" в д. ц. сл. говѣти, і в позиченім звідти українськім „говіти" і рос. „говѣть" (при „раз-говляться", роз-говлятися).

Таким чином не тільки морфологія, але й семантика цілком стверджують нашу думку, що українське -гавати знаходиться в нерозривним зв'язку з прaслов'янськім gověti „бути спокійним, здержливим". А це останнє дієслово, як давно вже вияснила етимологічна наука (Matzenauer: Cizí sl. 31, Meillet: MSL VIII 390, Brugmann: Ber. säks. Ges. 1889, 47, Štrekelj ASPh XXVIII 484, Zupitra: Germ. Gutt. 172, Младенов: Герм. елем. 45 і ін.), не можна відділювати від лат. favere „сприяти, бути милостивим, мовчати": в основі обох дієслів лежить спільний індоевропейський корень *ghōu-„ володіти собою, стримуватися".

Москва. Гр. Ільїнський.

Походження різдвяних виразів.

Як самé свято Різдва складалося довгими віками й містить у собі відгомони стародавнього поганського поруч із новим християнським, так само складали-

ся й різдв'яні наші вирази. Насамперед маємо два вирази,— колядувати й щедрувати, надзвичайно давні в нас, повсталі ще за поганських часів, і дуже в нас розгалужені.

Коляда́, колядувати, колядник — надзвичайно старі й сильно поширені в нас слова. Походять від грецького *καλάνδαι* і лат. calendae — назва першого дня кожного місяця. Новорічні calendae справлялися дуже врочисто й співалися (колядували) особливі пісні (колядки). Це продовжувалося й за часів християнства, чому Церква поєднала свято Різдва з старим Святом Нового Року, так що пізніше новорочні колядки зовсім перенесено на Різдво. Від грецького *καλάνδαι* пішли всі відповідні назви слов'янські; так само Рим свої calendae поширив по цілій Европі. Старослов. колѧда.

Щедрі́вка повстала від ст. слов'янськ. щедръ милостивий, щедровати бути милостивим до кого. Слово дуже старе й сильно в нас розгалужене: щедре́ць, ще́дрий, ще́дрик, щедриня́, ще́дрити, ще́дрість і т. ін. „Щедрують“, цебто бажають „щедрости“ кому під Новий Рік (в деяких місцевостях — під Водохрища). „Щедрівка“ — пісенька, що в ній бажають кому „щедрости“, головно доброго врожаю в новім році. „Щедрий вечір“ — вечір під Новий Рік, коли щедрують, цебто Меланки. „Щедрик“ — це щедрівник або сам Щедрий вечір.

Ве́дрик. Дуже поширена щедрівка починається словом: „Ще́дрик - ве́дрик“. Слово „ве́дрик“ темне щодо свого повстання. Думаю, що „ве́дрик“ одного кореня з нашим прасловом „ве́дро“ — ясна, гарна, тиха погода; „ве́дрик“ — це той, що прийшов побажати доброї погоди на новий рік, щоб уродило ліпше, як торік. Слово „ве́дро“ — добра погода — відоме всім слов'янським народам, у нас знане вже в пам'ятках XI-го віку (в церк. сл. мові знане ще ведро посуха). Звичайно „ве́дро“ виводять із д. нім. wetar (Wetter), але це сумнівно, бо ж наше „ведро“ з „вітром“ якраз не зв'язане. Часом зам. „ведрик“ можна почути „бедрик“.

Усі інші різдвяні вирази — християнського походження, але різного часу. Серед них слово **кутя́** чи не найстаріше, — занесене до нас на самім початку християнства, а може й трохи раніше. Не мало писано про це слово й виставлено різні гіпотези про його походження. Тепер у науці запанувало пояснення акад. Корша: слово повстало від грецького *κουκκί* біб (давнє *κόκκος* зерно), множина *κουκκιά* боби. Це дуже стара позичка, бо вже в мові старослов'янській маємо коукиıа, часом коуциıа, коучиıа. В польськім kucia з українського. Літературна вимова кутя́, за гр. *κουκκιά*, ц.-сл. коукиıа, польська вимова ку́тя.

Євангелія була книжкою, що дала нам надзвичайно багато найрізніших виразів для нашої мовної культури (на жаль, цей вплив Євангелії в нас неопрацьований), а серед них і частину виразів різдвяних. Це будуть: вертеп, звізда, Йордань і Різдво.

Верте́п походить із старослов'янського врьтьпъ — вертепъ, що звичайно визначало „печеру“. Словник П. Беринди 1627 р. так пояснює це слово: „Пече́ра, роспа́лина, розсѣлина земная албо каменная“. Походження слова „вертеп“ темне. A. Brückner (Słownik etym. 607), опираючись на те, що в Остромировій Євангелії 1056 р. врьтьпъ визначає „садок“, твердить, ніби „вертеп“ повстало з „вертоград“ садок, а це з готського aurtigards садок (=Würzgarten), цебто „вертоградъ“ дало „вертепъ“ і „вертъ“ (садок) через скорочення; але пояснення це сумнівне, бо в Остр. Єв., здається, вертепа вжито помилково зам. вертоградъ. Слово вертепъ уживається в Євангелії кілька разів, а звідти перейшло воно й до живої мови. Старі перекази твердять, що Христос народився в пастушім вертепі — печері, про що співається і в колядах. Польське wertep позичене з українського. „Історичний словник укр. язика“ на ст. 218 пояснює ще „вертепъ“ як: „манівець з вибоями, дорога тяжка до перебуття, спадиста, крута“, але це непорозуміння, бо всі подані приклади свідчать про вертеп — печера; складачі Історичного Словника,

на жаль, не зацитували тут свідчення Словника П. Беринди.

Шопка — за польським szopka, що з давнього німецького schopf, теперішнє Schuppen. У нас рідке слово, звичайно вживається вертеп.

Звізда́, що з нею колядують, повстала з церковно-слов'янського звѣзда чи ѕвѣзда зо́ря, що згадується в Євангелії Матвія 2[9], — звізда вказувала путь мудрецям зо сходу. Наша літературна мова слово „звізда" тепер уживає тільки про ту звізду, що з нею колядують, а про звізди, що над нами, кажемо зо́ря (рідко: зоря́), з давнього зарꙗ.

Йорда́нь — місце, де святять воду на Водохрища, цебто 6-го січня. Назва від річки Іорда́н чи Йорда́н, що в ній охристився Христос. Слово Йордань жін. роду: цієї Йорда́ні, цією Йорда́нню. Жидівське Jarden „линути додолу".

Різдво́ повстало від ст. слов. рождьство — рождество — роздво́ (так в північних наших говорах) — різдво́. На Різдво читається уривок Євангелії Мт 1[18], що починається так: Іисоусъ Христово рождьство (Остром. Єв. 1056 р. рожъство), а звідси й пішла назва свята: Христове рожество чи різдво або просто — Різдво.

На закінчення згадаю ще різдвяні вирази, що повстали вже виключно серед нашого народу десь у середні віки, також під церковним впливом.

Василя́ чи Васи́лля — свято Нового Року, 1 січня, коли Церква святкує пам'ять св. Василя Великого.

Водо́хрищі чи Водо́хрища — свято Богоявлення, 6-го січня, бо тоді воду „христять" чи святять. Часом однина — Водо́хрище. Слово відоме вже з XIV в.; Сочавська грамота 1393 р.: наканунѣ водохрещь. Слово повстало з церковно-слов'янського водокрестїє.

Мела́нки чи Мела́нка — Щедрий вечір, вечір під Новий Рік, бо 31 грудня пам'ять преподобної Меланії римлянки.

Новолі́тувати — з новоцерк. сл. новолѣтовати справляти нове літо, цебто новий рік; новолѣтїє — новоліття. Діти, що вдосвіта на Новий Рік (на Василя) засівають, звуться посівальники чи засівалники або новолі́тники. Звичай засівати в нас ще дохристиянський.

Іван Огієнко.

Дієприкметники української мови.

Теперішня українська мова одержала багато граматичних форм від староукраїнської мови, відповідно їх змінивши. Із дієслівних форм чи не найбільші зміни відбулися в давніх дієприкметниках (participia), бо деякі з них зовсім загинули, оставляючи по собі слід у кількох прикметниках, інші перейшли через фонетичні зміни й редукції у дієприслівники, інші втратили значення дієприкметника, ставши висловом часу, врешті один дієприкметник оставсь у своєму давньому вигляді (займенниковій формі, див. нижче).

Староукраїнські participia відповідають таким у старослов'янській мові. Є їх п'ять. А. *Для часу теперішнього* два: 1. Дієприкметник підметного (діяльного, прямого) стану: називний відмінок чол. й ніякого роду веды, ходѧ, жіночого ведѫшти, ходѧшти, родовий: ведѫшта, ходѧшта, жін. ведѫштѧ, ходѧштѧ. Поруч цієї так званої незложеної, або йменникової форми існувала й т. зв. займенникова форма (зложена з іменникової форми займенника и, ꙗ, є): ведыи чол., ведѫштєє н. р., ведѫштиꙗ жіноч., ходѧи, ходѧштєє, ходѧштиꙗ. Цей подвійний (зложений і незложений) вид бачимо теж ув інших дієприкметниках (і всіх прикметниках). 2. Дієприкметник предметного (страждального, переємного) стану (створений наростком *-мо-*): веsомъ, вѣдомъ, знаємъ. Б. *Для часу минулого* три: 1. дієприкметник підметного стану: а) Створений наростком: *-ъс-*, *-въс-*: ведъ чол. і ніяк. рід, ведъши жіночий (у зложеній формі: ведыи, ведъшєє, ведъшиꙗ, носивъ, носивъши). б) Створений наростком *-ло-*: велъ, вело, вела, хвалилъ, -о, -а, неслъ, пожрьлъ. 2). Дієприкметник предметного стану (створений наростком *-то-*, *-ено-*, *-но-*): начѧтъ, -о, -а, проклѧтъ, биенъ, обувенъ.

одѣнъ... Із цих дієприкметників зберігся в сьогочасній українській мові як дієприкметник тільки останній (давній дієприкметник предметного стану для часу минулого Б. 2.), як т. зв. предметний, або переємний дієприкметник, при чому поле форми на *-тий*, *-та*, *-те* помітно збільшилося в некористь формі на *-ний*, *-на*, *-не* (напр. три останні приклади). Із дієприкметника підметного стану для часу теперішнього й минулого, з наростком *-ъс-*, *-въс-* (Б. 1. а.) утворилися в сьогочасній українській мові тільки дієприслівники: 1) Для теперішнього часу: ведучи, ходячи; з останками давніх форм: ходя, стоя (н. пр. у Шевченка: „ходя по долині" „стоя під вербою"). 2) Для часу минулого: вівши, ходивши (цей останній дієприкметник у сьогочасній українській мові не виводиться безпосередньо з Б. 1. а., а через Б. 1. б.).

Врешті, з давніх дієприкметників теперішнього часу осталось кілька прикметників, про що нижче.

Дієприкметник предметний для часу теп. (А. 2) оставив слід у декількох прикметниках сьогочасної української мови, як: відомий, видимий, їдомий, питомий, знайомий і т. ін.

Так само декілька прикметників дав дієприкметник минулого часу підметного стану, з наростком *-ло-* (Б. 1. б.), а саме— з займенникового свойого виду, напр.: минулий, стухлий, посинілий, згірклий і т. ін.; зрештою дав (від незложеного, іменникового виду) форми часу минулого: вів, вело, вела, ніс, що її нема потреби вважати за дієприкметник, а просто за час минулий.

Такий стан у ділянці давніх дієприкметників у сьогочасній українській мові, й усяке відхилення в напрямі давнини для теперішньої мови неприродне, бо не є воно той архаїзм, що деколи стає прикрасою живої мови, а опирається на сусідніх мовах (польській і російській)[1], де розвиток звуків і форм не відійшов так далеко від старослов'янщини, як в українській мові.

Передусім треба пам'ятати, що не граматика встановлює правила для живої мови, а навпаки — жива мова накидає їх граматиці, і зле роблять ті[1], що, бажаючи зберегти граматичну традицію минувшини, накидають живій мові форми, що вона назавжди їх загубила. Робить це, напр., Модест Левицький у своїй „Українській граматиці" (видання четверте, Катеринослав-Ляйпціґ, 1925, ст. 111), допускаючи навіть такі форми, як: питаючий, сидячий, лежачий, минувший, поруч правильних дієприслівників (питаючи, минувши). Ідучи за цими штучними формами, бачить у них поза признаками прикметника ще й прикмету дієслова: час. Та чує сам М. Левицький недоладність таких словотворів, коли каже: „ми не повинні намагатись, особливо в перекладах з московської мови, живосилом натягати наші дієслова на чужі, невластиві їм форми, бо це дуже псує нашу мову й робить її дивовижною, кострюбатою; наприклад: говорячий, бачучий, питаємий, шукаємий, або знов: бачивший, казавший, — це не наші форми, і не слід їх виковувати з наших дієслів" (ст. 108).

Характеристичне для цього письменника, що сам володіє зразковою мовою (а її не складає на основі своїх граматичних законів), отаке застереження:

„Іще треба зазначити, що наші дієприкметники теперішнього часу по природі своїй далеко відійшли від дієслова, і ближче стали до прикметників, ніж воно є у московській і польській мові; тому то наші дієприкметники теперішнього часу краще буде перекладати, приміром, на московську мову »прилагательными«, а не »причастіями«: балакучий — разговорчивый, болтливый, а не: говорящій; маючий — состоятельный, зажиточный, а не: имѣющій; пекучий — неотложный, экстренный, а не: пекущій; видючий — зрячій, а не видящій; родючий — плодородный, а не: родящій" (ст. 109). Загальний висновок щодо дієприкметників у М. Левецького: „краще їх зовсім не вживати".

(Кінець буде).

Самбір. Антін Княжинський.

---

[1] За приклад може послужити дуже поширене й завзято боронене слово „біжучий". Коли б воно було створене за законом укр. мови, то як дієслово *-и-* конюґації повинно б бути „біжачий"; безпосередньо перекладене з польського „bieżący" дало „біжучий" (бо польське *ą* = укр. *у*.).

[1] Оставляємо на боці перших наших грама-

Лемківський Буквар.

Ми не створили собі ще остаточно всеукраїнської літературної мови, — не однаково пишуть на Наддніпрянщині, в Галичині, на Буковині, Підкарпатті, Америці, Канаді. Не маємо ще не тільки соборної літературної мови, — не маємо навіть одного спільного правопису. Гірше того, — думка про конечну необхідність всеукраїнської літературної мови належно не відчута ще нашими масами. А через такий стан нашої літературної мови природно й повстають такі книжки, як ось лемківський Буквар.

Буквар вийшов у Львові 1933 р., 112 ст. Видала його поважна державна установа: „Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych“, і вже сама ця фірма наперед каже про те, що Буквар мусів би бути дуже солідно зложений як з погляду наукового, так і педагогічного. На жаль, проаналізувавши книжку, сказати цього не можна.

Зміст книжки каже, що Буквар призначений для лемківських дітей, а між тим в титулі цього чомусь не зазначено. В титулі читаємо: „Буквар, перша книжечка“. І тільки. Але ж для кого це перша книжечка? На другій обгортці додали ще: „Для вселюдних шкіл“. Про лемків так і не згадано.

Саму думку — дати народові Букваря його місцевою мовою — на перший погляд можна було б привітати, як зовсім педагогічну й корисну. Але це тільки на перший погляд. Українська мова має надзвичайно багато дрібних говірок; це особливо треба сказати про Лемківщину. На невеликому просторі маємо там багато дрібних місцевих говірочок, що часом дуже різняться супроти себе. Ось через це саме добра думка видати такого Букваря, щоб діти зовсім його розуміли, не здійснима. Власне через це педагогічна наука відкидає сьогодні необхідність давати першу книжечку до читання конечно в місцевій говірці, бо це річ практично малоздійснена (це треба завжди мати на увазі нашим дитячим місячникам: „Світу Дитини“ та „Дзвіночку“). Більшу користь дає призвичаювання дітей відразу до простої літературної мови, цебто до тієї мови, що з нею кожна письменна людина буде мати діло ціле своє життя,—бо ж тепер всі читають і потребують читання. Для держави корисніше виховати освіченого громадянина, аніж такого, що поза своєю говірочкою іншої мови не знатиме. І зовсім слушно в „Dziennik Urzędowy“ 1933 р. видрукуваний обіжник Міністерства Освіти ч. 110 з 13 липня 1933 р., що змушує вчителів навчати дітей відразу літературної польської мови. Цю саму засаду треба прикласти й до шкіл українських, бо ж все ж таки вже маємо більш-менш вироблену всегалицьку літературну мову.

Новий Буквар не буде для всіх лемків зрозумілий, бо в нім знаходимо повно таких слів, що може й знані для якої лемківської закутини, але для більшості лемків не знані. Ось хоч трохи на це прикладів (цифра визначає сторінку Букваря, в дужках подаю форму, лемкам більше відому): взріли 86. 106 (виділи), вибіжал 94 (полетів), гузик 95 (ґузік), гуска 104 (гус), Діонисій 55 (Динос, Динозий, Донизий), дитина 99 (дітина), дом 35. 51 (хижа), дроб 101 (ґадзіна), качор 62 (качур), кожда 99 (кажда), красити писанки 93 (фарбувати), ладний 54 — ладного 43 — ладне 52 (гардий, гардого, гарде), неладно 79 (негарді), лис 41 (лишка), сто літ 40 (сто років), ляля 19 (ляльо), много мух 68 (дуже мух, пор. дуже саджы 79), мяч 96 (бальон), независимий 89 (вільний), одежа 95 (одеджа), окно 93 (вигляд), оконце 94 (виглядик), Оля 30. 32. 33 (Ольґа, Ольдзя), пендраки 89 (pędraki, хробаки), перепрашам 83 (пробачте, вибачте, не гнівайтес), побіжала 96 (полетіла), прибіжал 70 (прилетів), серст 98 (шерст), сказала 85 (повіла), стают смирно 99 (спокійні), старуха 67 (стара), стодола 69 (боїско?), такоже 102 (тіж), тепер 87 (тераз), тихонько 94 (тихіцько), тому 100 (зато), уж 71 (юж), улій 24 (улий), хата 67 (хижа),

---

тиків, що не знали живої народньої мові й тому творили „закони“, що бажали цій мові силою накинути їх.

щоб 92 (жеби), Юльця 101 (Улька), яблонь 66 (яблінка, яблин), яичко 96 (яєчко) і сила силенна т. ін. Не хочу сказати, що це слова не лемківські, — тверджу тільки, що це слова мало їм знані, і що більше знані слова, подані в дужках. Перше слово, що його навчає Буквар, це „тато“ ст. 7, — а якраз лемко його й мало знає, бо ж у нього панує „няньо“...

Запитую автора Букваря (не підписався, хоч підпис мусів би бути): чи на Лемківщині всім знані слова: бор 85, взріла 59, гречный 78, дыня 103, доля 51, гай 54, Гарас 57, луч 100, росне май 54, мерзкый 68, прогулька 106, став 47? Думаю, що це дуже мало знані слова. Так само частіше скажуть: раді, зозуля, колодій, ані ж: радо 101, зазуля 87, коляр 85. В Букварі, скажемо, читає лемківська дитина речення: „з яичок вылягнутся писклята“ 96, а вона ж звикла казати: з яєчок вийдут пташатка. Чи ж лемківська дитина на першім році навчання зрозуміє: „стала н е з а в и с и м о м державом“ 89, чому не „вільном“? На ст. 99 видрукувано в лемківськім перекладі: „Боже, ти Польщу“, чи ж лемко зрозуміє подані тут слова: лучами величія, щытом, осіняй?

Таким чином я тверджу, що лемківський Буквар не буде зрозумілий д л я в с і х лемків. А коли так, то пощо було його й друкувати?

Найхарактерніша ознака нашої мови — це зміна *о*, *е* на *і* в закритих складах. Цю ознаки лемківська мова знає вповні (див. Іван Верхратський: „Про говір галицьких лемків“, 1902 р. ст. 23-28), і тільки хіба в старих піснях можна часом ще стрінути архаїчну форму з незміненим *о* чи *е*; в мові лемківській *о* звичайно змінюється на *і*, *у*, *и*, а *е* — на *і*, *ю*. Я зовсім не розумію, нащо в Букварі скрізь подано послідовно незмінені етимологічні *о*, *е*: дом, поток, под, стол, двор, рой, мой, потом, кот, чаровниці, дождалися, подошва, рок, кончится, воз, шкодливы, помочника, подношу, ноч, нос, воск і сила т. ін., — лемківська мова не знає тут *о*. Буквар подає: привел 98, мед 39. 103, а лемко каже: привюв, мюд; цікаво, що автор Букваря декілька разів помилився й сам, і замість написати тут етимологічно, написав так, як справді лемко говорить: принюс 68, взнюсся 86, ластивка 86, ластивочок 86. Скрізь у Букварі *он*, тоді як лемківська говірка знає *він*; так само не овса 65. 98, окна 93, а вівса, вікна (вигляда). Так само в лемківськім говорі міняється *о* на *і* в закінченні давального й місцевого, тим то чужі будуть форми Букваря: о старой 63, о єдной 83, той 80, на єдной 85, в цілом 93, на нем 98 і т. п. Де в Лемках говорять тепер: бураков 65, коминов 79, мед з квітков 103, краєв 86?

Таким чином, як бачимо, найхарактернішу особливість нашої мови чомусь подається лемкові в чужій, незнаній йому формі.

В лемківськім говорі дієприкметник минулого часу чол. роду частіше закінчується на -в (-ў): стратив, поколов і т. ін., пощо ж Буквар подає чужі форми: привел 98, дал 87, звинулся 70, надставил 70, поколол 70, стратил 73 і силу т. п.? Лемко в своїй більшості каже довго, а Буквар подає: долго 61, долгым 98, волны 65.

Чи ж лемко в своїй більшості каже так, як подає Буквар: дней 71. 102, братей 75, родичей 84, місяцей 84? Непорозуміння й тут, бо жива вимова знає: днів, родичів, місяців, братів. Скоріше скажуть: косаре майстрове, а не косары 105, майстры 102, кура ма, а не має 27. В Букварі скрізь *от*, хоч жива мова знає *од*. Лемко ніколи не скаже так, як подає Буквар: Чути голос зазулі, к о т р а (która) в лісі 87, Овочы, к о т р ы 94, От громов, к о т р ы 99, Мирон, к о т р о г о 100, — побічне речення тут розпочинає він з живого ш т о.

Ось іще одна заввага. Більшість лемківських осель не знає кінцевих м'яких приголосних; те саме бачимо і в Букварі: ден, дзен, квітен, місяц і т. ін. Добре, але що робитимуть діти східньої Лемківщини, напр. повітів Сяніцького та Ліського, де м'якшення кінцевих приголосних часте? (та й сам Буквар подає: коваль 88, Михась 94 і ін.). Буквар дає: штоси 73, тоді як в більшості осель панує штос (на сході — штось).

На основі всього вищеподаного тверджу, що лемківський Буквар у фонети-

ці, формах і в словнику часто подає таке, що живим для багатьох лемківських дітей не буде, бо воно чуже йому.

Переходжу до правопису Букваря. Кожна шкільна влада заінтересована в тому, щоб у Державі панував однолитий правопис, бо це дасть більшу письменність. Львівська кураторія затвердила певний український правопис, і школи його додержуються, як обов'язкового. А між тим новий Буквар розбиває пануючий у школі правопис. Величезну плутанину в Букварі бачимо в уживанні буков *і*, *и*, *ы*. Так, лемківська говірка знає дуже задню вимову *и* по *г*, *к*, *х*, але в інших випадках маємо тут звичайне українське *и*; Буквар запровадив *ы*, але коли саме пише його, годі збагнути, бо пише не тільки по *г*, *к*, *х*, але й по інших приголосних: дым, дыня, тыж 75 (жива вимова частіше тіж), покрылися, рычати, ладный, мыє мисы 36, капусты, псы, помалы, чытат, очы, вычысляти; але поруч того: зачинат 63, принюс 68, звинулся 70, вибіжал 94 (вылягнутся 96), вночі 97 (вимова: вночи), смотрітися 84, встрімалася 105 (вимова: смотритися, встрималася). Чому саме так пише автор, і чому треба власне так писати, я не розумію і не знаю, і при всім своїм бажанні я — професор — не навчився, де треба за Букварем писати *ы*, а де *и*; як же тоді вчителі навчать своїх дітей грамотно писати? Це дуже шкідливий і небезпечний експеримент...

Початкове *і* в слові чи складі звичайно вимовляється в нас як *ї*, — Буквар його пише через *и*, нпр.: купят им 51, дают им 57, им виростат 56, стоит 40, 41. 46, их 92, свои 75. Початкове *і* Буквар так само передає через *и*: иде 13, идуть 51, ишла 73, тато и мама 10. Українське *і* з давнього *ѣ* Буквар послідовно передає через *і*: по лісі, оповіданя, але пише *і* й на початку складу, хоч усі лемки вимовляють тут *ї*, напр.: іст 43. 44, ідят 44, іл 61, ідж 80, заідат 61, выіхали 100. Але як учителі навчать дітей писати *і* (а не *и*) на місті старого *ѣ*?

В Галичині щодо писання *и*-*і*-*ї* віддавна панує вже повна однозгідність, знають її і старші лемки, а тепер Буквар розбиває цю однозгідність. Жадної послідовности в написанні *і*-*и*-*ы* Буквар не подає й дітей того не навчить, бо навіть сам автор часто плутається в правопису *ы*-*и*, а на стор. 89 у двох рядках поруч недопустимо пише раз през*и*дент, а другий раз през*ы*дент. Думаю, що вже з-за цієї самої недопустимої й соромливої плутанини навіть слова „президент" нового Букваря н е в і л ь н о, а для Держави некорисно давати до рук дітям.

Коли наша азбука знає букву *щ*, пощо тоді Буквар пише: счасливы 84, найкрасша 94?

Поскільки складач не продумав свого твору, показує ст. 109, де подано „Церковну азбуку в порівнанню з шкільною" (чому не: „в поровнанню з школьною"?), — тут у шкільній азбуці на наше здивування чомусь зовсім нема *ы*, а про *ѣ* сказано, що його треба читати як *ї*; Бога побійтесь, таж у Букварі *ї* ніде нема і дитина про цю букву нічого не знає!..

На ст. 82 подано лемківську азбуку в такім порядку: а б ц д е ф ґ г і и й к л м м н о п р с т у в ы з ж х ш щ ч ь я є ю. Зву цей порядок хаотичним, бо він не польський, не український і не церковно-слов'янський. Від Костянтина й Методія порядок у нас завсіди такий: а б в... ж з... у ф х ц ч ш щ ы ь ю я; ми взяли порядок грецький, розмістивши не грецькі букви на кінці; нехай складачі Букваря пояснять, чому вони подають *ь* по *ч*, *є* по *я*, а *я* раніше *ю*?

На закінчення декілька слів про Буквар з педагогічного погляду. Зміст його мало цікавий, до живого життя не прив'язаний. Дуже багато статей — злий простий переклад із польського букваря Котарбінського. Маємо тут багато речень, що викликують веселе здивування, напр. Коник р е г о ч е с я до дітей 98, Побудилися коровы и коні в стайни и почали рычати и р е г о т а т и с я 100, Тота ворона стоит н а д ставом 47 (зам. на березі), Филип везе дырва до фолюша 76 (пощо там дрова?).

Через злий переклад віршів стратився зовсім ритм і рима; перечитайте напр. вірші на ст. 85. 88. 97 і ін., де маємо такі рими, як: хмари-гори (в оригіналі: chmury-góry) і т. ін. Чи ж вільно дітям завчати цю неграмотну ляпанину?

Буквар навчає дітей писати, але форму писаних буков подає не все добру. Так, писане *в* мусить мати ось таку форму: *в*, а не таку, як в Букварі на стор. 46, і др., бо так же в нас часто пишуть і *ь*, а це допровадить до плутанини; форма цієї букви повстала з В і історично дійшла до *в*. Ціла Галичина вживає того *я*, що повстало з ꙗ,—з гачком догори: *ꙗ*, Буквар ст. 36 і др. подає наддніпрянське *я*, що повстало з ѧ; нащо таке розбиття втертої традиції? А вже форма *ф*, як подає Буквар на ст. 76 і ін., зовсім зла: треба, щоб бокові частини справа й зліва міцно прилягали до середини прямої лінії й були без крапок: *ф*, а Буквар скрізь пише *ф* так, що його легко прийняти за *ср* (бо *р* пишуть же і з завертом *ᶻ* вліво до лінії). Голова Київської Судової Палати, Самофалов, прийшовши раз на авдієнцію до цариці Марії Хведорівної, написав своє прізвище якраз так, як подає Буквар; ад'ютант не сповістив цариці про суддю, і потім пояснив йому: „Звичайно, всякі прізвища бувають, але як же я таке нецензурне слово вимовлю перед царицею?"... Взагалі ж *ф* із *с* на початку збиватиме дитину. Правда, така форма *ф* (і *в*) часта в Галичині, але педагогічно вона шкідлива.

На ст. 110, на самім кінці Букваря подано Молитви церковно-слов'янською азбукою; зовсім не розумію, нащо ці молитви видрукувано з чистим російським наголосом. Наголоси: Ймѧ, царю́, Госпо́дь, твоегѡ́, роди́ла і т. ін. не церковно-слов'янські, а тільки російські; в давніх наших книжках маємо: Ймѧ̀, царю̀, Го́сподь, твоегѡ, роди́ла, — так ці слова всі й вимовляють.

Проаналізувавши цілий Буквар, приходимо до висновку, що він подає дуже багато таких слів і форм, що будуть незрозумілі для багатьох лемків, що він не має міцного правопису і що він з педагогічного погляду стоїть дуже низько. Запроваджувати такий Буквар до школи — це не тільки заважати освіті дітей, але й шкодити інтересам Держави, що все потребує добре освічених громадян. Саме появлення Букваря в такому стані, як він є, з наукового й педагогічного погляду вважаю нерозважним.

Проф. Др. Іван Огієнко.

Засмічення нашої правничої термінології.

Плекання чистоти української мови — дуже відповідальна праця, зокрема для Наддністрянщини, де майже кожна людина пише по-своєму. Як у нас твориться й приймається до нашої мови чужий вислів, покажу це на такому останньому з'явищі нашої правничої мови: новий польський закон про збори вийшов і в українськім перекладі, а короткий зміст закону подано теж у Календарі »Українського Кооператора« на 1933 р. І от у тому Календарі при розмежуванні зборів і неприлюдних сходин (як і повинно бути!) називають: »збори і зібрання непублічні« (zebrania nepubliczne!), а оті ж зібрання мають у нас готовий вислів: »сходини«.

Назагал наша правнича практика »доказує чудес«. Прошу звернути увагу хоча б на такі переклади:

Польське:	*але перекладене*:	*повинно бути*:
pozew o zapłacenie	позов о заплату	позов за заплату
postanowienie sądu	постановлене суду	постанова суду
prosi o wstrzymanie	просить о стримання	прохає здержати
pozwanym nakazuje się, by do dni 3-ech pod rygorem egzekucji zapłacili...	Пізваним наказуєся, щоби до днів 3-ох під строгістю егзекуції заплатили...	Наказується пізваним, під загрозою екзекуції, заплатити до 3-ьох днів...
G. K..., będąc wlascicielem faktycznym i tabularnym całego ciała hipotecznego...	Г. К..., будучи властителем фактичним і табулярним цілого тіла гіпотечного..	Г. К..., фактичний та табулярний власник цілого гіпотечного тіла...
wnosi na wydanie orzeczenia, że...	вносить на видане оречення, що...	вносить, щоб Суд присудив, що...
organ wykonawczy	орган виконуючий, виконавчий	виконний орган
warunek	умова (це що інше!)	умовина

bo inaczej sprawa pójdzie do Sądu, co narazi Pana na niepotrzebne koszta.	бо інакше справа піде до Суду, що наразить Вас на непотрібні кошта.	бо віддам справу Судові, а це принесе Вам чимало непотрібних витрат.
koszta	кошта	кошти
akta	акта	акти
wyrok	вирок	присуд
zawyrokować	завирокувати	присудити (кому)
o ponowne zawyrokowanie	о поновне завироковане	(вносить), щоб Суд знову присудив
załącznik	залучник	додаток.

На перший раз тих квіток доволі, а є їх чимало. Прохаю поглянути хоч би на журнал правників: »Життя й Право«. До цих моїх заміток можна б додати ще таку заввагу.

Назагал українські адвокати переймають живцем польську, або іншу чужинецьку правничу термінологію. Роблять це здебільшого тому, що не мають нагоди придбати »Словника правничої мови«, що його р. 1926 видала Українська Академія Наук у Києві (див. про нього »Р. Мова« 1933 р. ст. 17-20). Союз Українських Адвокатів у Львові повинен найперше вичистити свій журнал »Життя й Право« з чужинецьких висловів. Подруге, цей Союз У. А. повинен у своєму журналі подавати українські правничі вислові в порівняльних замітках із хибно уживаними полонізмами. Треба додати, що чимало отих полонізмів пускають в обіг українські правники тільки через зле розуміння »точности та змісту« польського правничого вислову й чистого українського, що здається їм »недоговореним«. Із-за такого становища українських правників до чистоти української мови їхні подання до суду, що мають удержувати в судовім ужитку українську мову, так непотрібно засмічені чужинецькими виразами, що ті подання виглядають жахливо, а мова їхня — чудернацький воляпюк...

Адвокат.

Бігме.

Вигук-божба „бігме“ в сьогоднішньому значенні „справді, доправди“ зустрічається вже на поч. XVII ст. в одній з інтермедій Якова Гаватовича, писаних східньогалицькою говіркою й надрукованих готицькими буквами (т. з. швабах) 1619-го р. у Львові (див. транслітерацію перводруку латинкою у статті Мих. Павлика: „Якуб Гаватович (Гават), автор перших руських інтермедій з 1619 р.“ у „Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка“, Львів, 1900, тт. XXXV-XXXVI). На 108 рядків 1-ої інтермедії цього слова вжито 4 рази. Ось приклади: „Bohme, ia budu służyty, koli...“ I 28, Ta, bohme, ne drohol“ I 46, „Bohme-ś czołowik choroszy“ I 9[1] та „O buhme, tot bo...“ I 84[2].

Як бачимо, „бігме“ частенько вживається в інтермедії 1619 р. як звичайне собі слово, а це вказує, що вже в живій, західньоукраїнській мові відоме було ще давно перед XVII-им ст. та в щоденній балачці дуже часто вживалося для запевнення розмовника про правдивість слів. Що його вік на поч. XVII ст. був уже дуже поважний, це наглядно засвідчує фонетична, народня форма buhme з перехідним „*u*“ на місці етимологічного *o* в закритому складі, що згодом перейшло в *i* (богме > бугме > бігме). Правда, це одним-одна вийняткова форма побіч частішої в інтермедії етимологічної форм bohme (bochme), але вона для історії цього слова дуже знаменна. Саме у слові „Бог“, що в наслідок сильного консервативного впливу церкви та традиційного правопису й досі заховало в закритому складі первісне *o* (пр. церковне: „бог-да-прости“ та народня „простибі“).[3] Фонетична народня

[1] В інтермедіях часто зустрічається *ch* зам. *h*, напр.: ochladaty, zchlidyno, schlidył pyroch, pyruch і т. д. Ця графічна прикмета появилася підо впливом польської вимови автора,

[2] Наводжу за змодернізованим щодо інтерпункцій передруком інтермедій у христоматії, доданій до Шахматова-Кримського: Нариси з історії української мови, Київ 1924, ст. 174—179.

[3] У словах: бодай (<Бог дай зам. Боже дай) та бо-зна, бо-зна коли (<Бог знає) випало, ймовірно, визвучне *г*, невигідне для вимови перед наступними приголосними, а в відкритому складі

форма buhme нехибно засвідчує, що виразу „бігме“ здавендавна уживано в буденній балачці, й тому в народній свідомості затратилося почуття його етимологічного зв'язку з церковним словом „Бог“; вираз цей, як давній народній, підпав скоро під загальний закон народньої фонетики,—в закритому складі появився в ньому рефлекс („u“) первісного *o*. В інших, хоч і подвійних фразах, зложених із словом „Бог“, що в них ця свідомість етимологічного походження в живій мові автора ще не затратилася, маємо в інтермедіях живу етимологічну форму, напр.: „Pomahay Boh nam!“ (II 8), хоча згодом і в цих фразах появилась у народній мові зміна на *і*: помагайбі (магайбі, май-Біг),[1] дасть-біг, поруч багатьох інших, напр.: панбіг, далебі, спасибі, пробі, простибі, біг-заплать, біг-ма і т. п. Видно, що вираз „бігме“, часто й загально вживаний у мові авторового окруження в перехідній фонетичній стадії buhme, так настирливо накидався авторові інтермедій, що він, хоч добре знав етимологічне походженння цього слова (це засвідчує частіша в інтермедії етимологічна форма bohme), всеж таки не встерігся від сильного впливу живої народньої мови та мимохіть у напису buhme закріпив на письмі живу народню форму.

З цього висновок, що вираз „бігме“ в західньоукраїнській мові відомий уже здавендавна, в кожному разі надовго перед XVII-м століттям.[3]

Самбір Остап Винницький.

Історія української літературної мови.

Короткий науково-популярний огляд.

I.

Літературна мова на українських землях IX—XI віків.

Перша літературна мова українського народу не була йому рідна, — це була мова болгарська (південно-македонська чи солунська), занесена до нас у малих розмірах, переважно до західньоукраїнських земель, ще під час діяльности незабутніх Костянтина й Методія, цебто в другій половині IX-го століття, а в більших — по офіційнім охрищенні Киян у 990 році[2] найперше в постаті богослужбових книжок. Багатоплідна культурна діяльність Костянтина й Методія прищепила всім слов'янським народам велику й величну ідею Богослуження народньою мовою ще на світанку середніх віків, через що слов'янська мова стала культивуватися по церквах усіх християнських народів, що прийняли грецьку віру. Солунські брати свої переклади найпотрібніших книг св. Письма та богослужбових зробили на рідну їм південно-македонську мову, — і ця мова й стала церковною мовою для всіх тих слов'янських народів, що прийняли грецьку віру. У той час у цілій Европі було втертою звичкою, що мова церковна одночасно була й мовою літературною. Ось таким чином і в нас в Україні болгарська церковна мова стала мовою літературною.[4]

Одним із культурніших слов'янських народів у IX-м столітті, коли появилися переклади солунських братів, були безумовно болгари. Болгарський нарід був територіяльно найближчим сусідом найкультурнішої тоді держави—Греції, мав із нею постійні тісні взаємини, і скоро підпав її великому культурному впливові. Тому цілком зрозуміло, що праця, подібна праці Костянтина й Методія, могла зародитися в більшому розмірі тільки серед болгарського народу. В Болгарії в X-м столітті, за незабутнього царя Семена, повстає велика й цінна літера-

o залишилося (про „бодай“ див. Р. М., 1933, ч. 8, ст. 284).

[1] Див. E. Ogonowski: Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Львів, 1880, ст, 74.

[2] Дату охрищення 988-й рік уважаю невідповідною.

[3] В Історичнім словнику укр. язика“ ст. 110 слово „богме“ подане тільки з пам'яток XVIII-го століття.

[4] Докладно про всі ці справи розповідаю в своїй двохтомовій праці: „Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність“, Варшава, 1927—1928 р.р.

тура на їхній церковній мові, цебто на живій народній болгарській мові. дуже високий, і тому література т. зв. золотої доби, доби царя болгарського

ИСКОНИ БѢ СЛОВО
И СЛОВО БѢ ОТЪ
БА И БЪ БѢ
СЛОВО ⁘ СЕ БѢ
ИСКОНИ У
БА И ТѢМЬ ВЬСА БЪІ
ША ⁘ И БЕЗ НЕГО НИ
ЧЬТОЖЕ НЕ БЪІСТЬ
ЕЖЕ БЪІСТЬ ⁘ ВЪ ТО
МЬ ЖИВОТЪ БѢ · И

ЖИВОТЪ БѢ СВѢТЪ
ЧЛОВѢКОМЪ ⁘ И СВѢ
ТЪ ВЪ ТЬМѢ СВѢТИ
ТЬСѦ · И ТЬМА ЕГО
НЕ ОБѦТЪ ⁘ БЪІСТЬ
ЧЛВКЪ ПОСЪЛАНЪ
ОТЪ БА · ИМѦ ЕМОУ
ИОАНЪ ⁘ ТЪ ПРИДЕ
ВЪ СЪВѢДѢТЕЛЬ
СТВО ДА СЪВѢДѢТЕ

Пам'ятки літературної мови в Україні.

Київська Остромирова Євангелія 1056—1057 р. Картка 2, зменшена. Оригінал 27,5 × 26,5 cm.
Письмо: Київський устав XI-го віку.

Культурний авторитет болгарський серед інших слов'янських народів був тоді Семена, відразу поширилася й серед українського народу. Виробленої своєї

літературної мови в нас тоді ще не було, тому український нарід охоче й без усяких застережень прийняв болгарські богослужбові книжки. Робити це того часу було тим легче, що все таки болгарська мова була тоді в більшості своїй для нас до певної міри зрозумілою; крім того, нову християнську віру ширило в нас на початку власне болгарське духовенство. Ось через усе це і в нас в Україні літературною мовою стала мова болгарська.

І таким чином болгарську мову постійно чув український нарід скрізь по своїх церквах, цею ж мовою читав він і книжки св. Письма (а якоїсь заборони читати їх ми ніколи не знали), а тому звикав до неї все більше та більше. Духовенство проповідувало й боронило ідею, що літературною мовою може бути тільки мова церковна; само ж воно, власне, й розвивало рідну літературу, писало тією ж таки болгарською мовою, бо письменників світського стану було тоді надзвичайно мало. Болгарські книжки найрізноріднішого змісту ширилися по Україні все більше та більше, без кінця переписувалися й залюбки читалися. Таким чином защепилася в Україні болгарська мова, як мова літературна, що ми звемо її мовою церковно-слов'янською.

Проте ця перша наша літературно-церковна мова була для нас у багатьох відношеннях мовою чужою, — вона мала багато незрозумілих для нас болгарських слів (азъ, глаголáти, абїє, аще, бъдѣнїє, благо, граждж і сотні подібних) та болгарських форм (напр. прикметники на -аго і т. п.). Цю незрозумілість церковної мови сильно зменшували тим, що скрізь церковні книжки читано з живою українською вимовою: вѣра — віра, тебѣ — тебі чи тобі, мене — мене (а не мєнє), Господи — Господи (а не Господі) і т. ін. Очевидно, такої ж вимови навчано тоді скрізь і по тодішніх школах[1]. Українська жива вимова сильно ховала й зменшувала чужинність нашої церковної мови, і власне ця рідна вимова дала змогу чужій нам болгарській мові довгі віки міцно триматися в Україні і в церкві, і в літературі.

Проте це була чужа нам мова, дуже часто мало або й зовсім незрозуміла широким українським масам. Українська мова, як мова самостійна, від болгарської відмінна, виробилася ще в доісторичний час, цебто ще задовго до часу появлення в нас писаних пам'яток. У науці втерся звичай датувати ті або ті процеси життя української мови віком, коли ці процеси вперше знаходимо в писаній пам'ятці. Це зовсім невідповідний звичай, бо 1) фонетичні процеси для свого вироблення й усталення потребують надзвичайно довгого багатовікового часу і 2) самі писані пам'ятки маємо аж з другої половини XI віку. Релігійна боротьба нашого й чужого (болгарського та грецького) духовенства проти слов'янських пам'яток дохристиянських, на погляд цього духовенства зовсім „поганських", допровадила до того, що були понищені всі писані пам'ятки дохристиянської доби українського народу. А що ми мали своє письмо й свою писану літературу ще до офіційного прийняття християнства, про це в науці нема великого сумніву[1].

Більше того: безумовно мали ми свої переклади св. Письма ще до праці Костянтина й Методія, цебто ще перед половиною IX- о віку, бо ж Костянтин десь 860 р., пробуваючи в Херсонесі, знайшов уже там ці переклади[2]. Але все, що було в нас писаного з доби передхристиянської та й з початкової християнської, все те знищив час, огонь, релігійна боротьба та війни, а тому ми маємо наші писані пам'ятки аж з другої половини XI-віку, цебто з часу коли в нас уже безконкуренційно запанувала болгарська мова, як мова церковна й літературна, запанував чужий нам болгар-

[1] Докладніше розповідаю про це в своїй статті: „Українська вимова богослужбового тексту в XVII віці", див. варшавський „Ἐλπίς" 1926 р. кн. 1 ст. 11-32.

[1] *Ів. Огієнко:* Слов'янське письмо перед Костянтином, див. „Ювілейний Збірник на пошану академика М. С. Грушевського", ч. II, Київ, 1928 р. ст. 156-165.

[2] *Ів. Огієнко:* Руські переклади в Херсонесі в 860 році, див. »Юбілейний Збірник на пошану академика Д. И. Багалія«, Київ, 1927 р. ст. 358-378; те саме і в »Костянтин і Мефодій« т. I ст. 49-122.

ський правопис, запанувала й сама ідея, що прищепило її болгарське духовенство, про конечну однаковість мов церковної та літературної.

більше зміцнило саму ідею й породило нову шкідливу нам думку, що міцно закорінилася тоді, про „непридатність“ нашої живої мови для літературного вжит-

Пам'ятки літературної мови в Україні.
Київська Остромирова Євангелія 1056—1057 р. Євангелист Лука, картка 87б.

Панування цієї ідеї довело до того, що перша наша література писана виключно мовою болгарською, а це ще

ку. Нове духовенство, на початку переважно болгарське, міцно трималося засади, що тільки болгарська мова може

бути мовою літературною; цієї ж таки засади стало триматися й те своє національне духовенство, що скоро повстало в нас під наукою болгарською.

Отож писати живою народньою мовою вважалося за тих давніх часів невибачним гріхом. Простий нарід на церковній справі та на літературі розумівся тоді ще дуже мало, тому не заявляв у тих ділянках ніяких своїх прав, через що болгарська мова вільно тут ширилася й набувала собі в чужій державі всіх горожанських прав.

Отакий був стан, коли появилися ті писані пам'ятники з другої половини XI-го віку, що випадком дійшли до нашого часу, а саме: Остромирова Євангелія 1056-1057 р., Збірники царя Святослава 1073 і 1076 р., Архангельська Євангелія 1092 р., Турівські Листки, Реймська Євангелія, Єв. Типографська, Купріянівські Листки, Чудівський Псалтир, Євгенів Псалтир, Толстовський Псалтир, Казання Григорія Богослова, Пандекти Антіоха, Синайський Патерик, Життя св. Кіндрата й св. Теклі і т. ін.

(Далі буде). Іван Огієнко.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Апостроф (о. Йосиф Ганяк із St. Louis і Б. Карламай із Чікаґо). Не Академія запровадила апострофа до укр. правопису, — його віддавна вживано в Україні, закріпив же його найбільше Б. Грінченко, див. про це статті в „Рідній Мові" 1933 р. ст. 303-308 і 335-342. Взагалі ж уважати академічний правопис за „большовицький витвір", як часто твердять — це велика помилка, незгідна з правдою, див. ст. 247-248. Послухайте, що пише вчитель із Волині Вол. Іватів: „Впроваджуючи академічний правопис до навчання в школі, я трохи побоювався, що дітям трудно буде його опанувати. З деяким здивованням я замітив, що новий правопис діти дуже легко присвоїли собі. Для прикладу: учні 3. відділу народньої школи по двох півгодинних розмовах і вправах на писання апострофа писали його зовсім правильно, — це того апострофа, що є пострахом для багатьох, що через нього витрачується стільки енергії в полеміці!" Так свідчить живе життя!

Б, би, ж, же (Б. Карламай із Чікаґо, „Січ"). В Україні все писали частки б, би, ж, же окремо від слів; коли пишемо *не* й усі прийменники та сполучники окремо, яка ж тоді рація писати ці частки разом? Про це буде в „Рідній Мові" окрема статейка; див. „Рідне Писання" §§ 214. 215. 254. 255. Просите відповіді й додаєте: „посилаю на поштову оплату"; неясне: що посилаєте? Лист прийшов цілісінький, але в ньому нічого не було.

Ватажок (Студ. Вол. Дудчак в Черниці) — давнє в нас слово, широко розгалужене: ватаг, ватага, ватагування, ватагувати, ватажжя, ватажити, ватажко, ватажкувати, ватажний, ватажник, ватажок і т. ін. Звідки прийшло до нас це слово, трудно сказати; певніше, з тюркського, напр. татарське vataha визначає збройну громаду, загін, відділ, гурт, також рибацьку артіль. Уже в Іпатієвім Літопису під 1190 р. читаємо: „Половци возвратишася къ ватагамъ своимъ", чому слово це часом уважають за половецьке. Старший над ватагою перше звався ватаг, а потім — ватажок; обидві слові „Історичний словник укр. язика" ст. 191 подає з XVII в., але вони дуже раннього походження. Слова „ватажок", як старшого над відділом чи загоном, часто вживають кращі наші письменники, між ними й Шевченко: Хто ватажком піде перед вами? У Стороженка, „М. Прокл." 60: Позаходили в Московщину з Гунею і ще деякими ватажками. Уважати слово „ватажок" згірдним нема підстав; літературна мова знає не мало здрібнілих тільки формою слів, але без здрібнілого значення, напр.: річка, ручка, книжка, чарка, свічка, невістка, пампушка, або слова на -ок: гвіздок, клубок, мішок, мотузок, садок, ціпок і т. ін., сюди належить і ватажок. Часом виводять це слово ще з румунського „вътáш" сторож. Див. ще „Рідна Мова" I 91-96.

Ві Львові. Учитель В. Караван (Жаб'є - Синиці) запитує: „Учительське Слово", що прийняло академічний правопис, вживає прийменника „ві", напр.: *ві* Львові. Чи це добре? Мене це чомусь разить". — Так, це форма трохи не звичайна, бо звичайнішою формою буде: у Львові; може бути й уві Львові, як маємо: уві сні, або приростково: увійти - ввійти, увіпхнути, увірватися, увіходити, увіткнутися, увігнутися. Прийменника *ві* наша мова не знає, або знає надзвичайно рідко, чи не в однім випадку: ві Львові; Словник Б. Грінченка IV 304 подає приклад із 1862 р.: Книжечки продаються ві Львові. В старовину писали: въ Львовѣ, въ Ильвовѣ, ꙋво Львовѣ. Для нашого часу можливі форми: у Львові, уві Львові, — вві Львові, рідке — ві Львові.

Вулик (Вол. Лучкан із Радивилова). В літературній мові принято писати „вулик", рідше — улик; форм „улій" чи „вулій" не вживаємо зовсім.

Дунай — Дон — Дніпро — Дністер (А. Мусянович у Варваринцях). Про слововивід цих річок багато писано, і тепер запанувала така думка. Дунай кельтського походження, Dūnuvius, від пня dūnu — „вода"; від кельтів слово перейшло до готів, що знали N[1] Dūnavi, G[1] Dūnaujos (а звідси може й форми Дунай—Дунав); від готів перейняли назву слов'яни. „Дунай" у значенні „вода", „річка" дуже поширене у всіх слов'ян,

пор. в Польщі річку Dunajec (в XIII в. — Dunawec), посади: Dunajec, Dunajów. Те саме бачимо в українській мові: в наших піснях дуже часто згадується про Дунай, як про річку чи воду взагалі. А. Мусянович добре помітив, що „вже підліток, що до школи ще не ходив і про Дунай від „учених" нічого не чув, побачивши по зливі більшу текучу воду, каже: який Дунай!" Іранське dānu - вода лежить і в основі назви річки Дон, пор. осетинське don вода, річка, звідси й Англія знає кілька Донів річок. Не слов'янські назви й Дніпро, Дністер; їх пень виводять із сарматського dāna (наше дън -) річка, що зовсім близьке до dūna — того ж значення. Російський учений А. Соболевський виводить ці назви з сарматського: Dāna - Ipr, Dāna - Istr, де dāna — річка, а Ipr, Istr — йменння сарматських героїв. Річки ці інші народи по - різному називали. — А. Мусянович прислав мені своє довге вияснення слов'янського повстання назов цих річок, ніби „Дон означає неограничений простір води з дном; Дніпер (Дънпер) — це велика вода, але з дном, і не спокійна при дні, як у морі, але пре при дні, звідти Днопер - Дніпер. Таке й з назвою Дністер — велика вода без ограниченого простору (без корита), котра має дно, порушається, зн. пливе і стирає дно, звідти Дно - стер — Дні - стер". Ваше пояснення — не наукове, а належить до т. зв. народньої етимології (див. „Р. Мова" I 171 - 174, стаття Др. В. Лева).

Жаб'є і його відміна. Учитель В. Караван із Жаб'я-Синиці запитує: „Як відміняти назву села Жаб'є? Чи тут примінити § 144 „Рідного Писання", чи може відміняти його як іменник ніякого роду? У нас відміняють звичайно так: Жаб'є, до Жаб'я, Жаб'ю, Жаб'ем, на Жаб'ю. Гуцули ж кажуть: до Жеб'я, на Жеб'ю". — Слово Жаб'є — це прикметник: Жаб'є село; прикметник цей зберіг свою надзвичайно стародавню відміну, так звану йменникову, цебто Жаб'є відмінюється так само, як іменник ніякого роду: Жаб'є, до Жаб'я, к Жаб'ю, під Жаб'ем, на Жаб'ї — на Жаб'ю (старіша форма: на Жаб'ї, молодша, але частіша: на Жаб'ю, див. „Рідна Мова" I 379-380, в Стрию). Положене в горах далеко від рухливого життя, Жаб'є зберегло аж до тепер свою надзвичайно давню й цікаву відміну. Хто не знає дійсної місцевої відміни Жаб'я, той відмінює його за відміною молодшою, т. зв. зложеною чи займенниковою, як відмінюються всі подібні географічні назви, напр.: Красне, Красного, Красному і т. д. Академічний „Правописний словник" Г. Голоскевича 1930 р. так і змінює: „Жаб'є, -б'його, -б'йому, -б'їм" ст. 117. В літературній мові можна вживати обох відмін: чи йменникової, чи займенникової.

Звідси — звідсіль (Ред. Л. Жабко-Потапович із Рави Руської). В літературній мові прийнято писати: відси, звідси, відсіль, звідсіль, відсіля, звідсіля; значно рідше знані й форми: відци, звідци, відціль, звідціль, відціля, звідціля. Див. „Рідне Писання" § 235. 233.

Зо (о. Іван Буґера в Милику). Перед словом, що розпочинається з одного приголосного звука *з ж ч ш с* (а по нім іде голосний), пишемо тільки *з*, а не *зо* і не *зі*, напр.: з землі, з сином, з жінкою, з школи. Прийменника *зо* (або *з*) пишемо тільки тоді, коли його йменник розпочинається двома приголосними, із котрих перша шелесна чи свистова, напр.: зо жмені, зо столу, зо стін, зо шкодою, зо слугами й т. ін. Пишемо й вимовляємо *зо* також і перед словом, що розпочинається з таких двох приголосних, що між ними вдавнину був ъ чи ь: зо всею, зо мною, зо дна, зо зла, зо двадцять, зо Львова. Власне так у літературній мові й вимовляють ці сполучення з *зо*. Докладніше див. „Рідне Писання" § 239.

Місте́чко, книжечка (Учит. В. Думинова в Літині) — так прийнято писати й вимовляти в літературній українській мові, прийнято за живою східньоукр. вимовою. Вимова „книжечка" — це не полонізм, бо відома в наших пам'ятках із найдавнішого часу. Словник Б. Грінченка подає тільки форми „кни́жечка, місте́чко". Шевченко писав і вимовляв тільки „місте́чко", напр.: Я співаю про місте́чко Берестечко 224, Круг місте́чка Берестечка 412 („Кобзар" вид. 1910 р.). Чубинський, Пісні, V 328: Жив собі в містечку. В західньоукр. живій мові панує вимова „кни́жочка, місто́чко", так само пишуть і місцеві письменники, але не всі, бо ось Маковей у „Ярошенко" пише: Зруйнували своє власне містечко Жванець 82, Допалювали містечко на попіл 119 (хоч поруч: Перейти місточко Хотин 108, вид. 1905 р.); в „Ревуні" 1911 р.: У містечко 108. — Правило української мови про зміну *е* на *о* по шелесних (див. „Рідне Писання" § 31) має чимало винятків. Так само в літературній мові прийнято за живою східньоукр. мовою писати: пісенька, суке́нка, тихе́нько, близе́нько, низе́нько і т. ін., див. „Рідне Писання" § 6 і 7.

Однiсть — єдність (Учит. В. Думинова в Літині). В живій і літературній східньоукр. мові сильно поширені стародавні форми єдинак, єдиначка, єдинець, єдність, але й форми новіші, з початковим *о*, також знані: одинак — одинець, одиначка; всі ці форми подає й Словник Б. Грінченка. В літерат. мові панує форма „є́дність", напр. Словник Б. Грінченка подає тільки єдність, а форми „одність" він не знає. У П. Мирного, „Хіба ревуть воли": Нема єдности 87. О. Синявський: Норми укр. літ. мови, 1931 р: Треба підкреслити єдність 118. Але й форма „одність" знана й зовсім добра, тому й уживає її „Рідна Мова". Взагалі ж треба пам'ятати, що кожна мова в світі, а з ними й наша, має немало подвійних форм; занадто боятися їх нема підстав.

Пан, Громадянин чи Добродій, — „який титул найкраще вживати в відношенні до чоловіків чи жінок", запитує нас о. Д. Лещишин із Торонто. Слово „пан" так сильно закріпилося в нас, що годі легко вивести його з нашої мови, хоч воно мало демократичне й не все пасує до змісту нашої історії. „Пан" звичайно виводять із скорочення „жупан": жпан - пан, слово аварського походження, визначало урядника аварського хана, що збирав данину; рано „пан" поширився в мові польській (замінивши давнього „господина"), а від неї і в нашій; деякі вчені (Г. Ільїнський) вважають „пана" за своє праслово. Громадянин — на взір архаїчного й рос.

громадянин — сильно шириться останніми часами, як слово демократичне. Добродій — дуже гарне давне наше слово, відоме з XV в.; визначало перше людину, що справді робила кому добро (благодѣтель), а пізніше перейшло й на титул осіб поважних. Для теперішнього часу всі три титули придатні: „пан“ у буденній розмові; коли хочемо підкреслити свою демократичність, вживаємо „громадянин“; коли ж хочемо висловити свою чемність і повагу до людини, звемо її „добродієм“ (див. ще „Рідна Мова“ річник I ст. 409). Але не повинно вживати слова „пан“ самого, — все кажемо: пан учитель, пан професор, а не просто „пан“. В Галичині дуже поширена звичка звати вчителя чи професора просто „паном“ (а лемківський Буквар 1933 р. ст. 83 навіть запроваджує це до букваря: Пан в школі оповідали нам), — це звичка малодемократична, бо понижує гідність учня.

Першун. Абсольвент Яр. Рудницький, що складає словника спортової термінології, запитує нас, чи добре буде назвати спортового переможця „першуно́м“. На мою думку, першу́н відповідає духові нашої мови, а тому може стати відповідним терміном; найкращий термін напочатку, поки до нього звикнемо, видається „чудним“; пор. двигун, їздун, літун. У терміні „першун“ недобре хіба те, що наросток -ун часом надає виразові деякої зневаги, напр.: брехун, балакун, ласун, і т. ін; але в більшості -ун визначає носія якоїсь прикмети. Певний стан зазначаємо наростком -енство, тому буде першенство́ (а не першинство). Для „першого“ маємо ще слова: перемо́жець, перемо́жник, перебо́рець, архаїчне побідник, передун, бере́за (перший з обрання), пере́дній.

Прізвища на -ський (Др. Є. Омельський у Чернівцях) пішли в нас головно з польського впливу; в більшості своїй вони з кінця XVII-XVIII ст. Найчастіше ці прізвища творилися, особливо у шляхти, від назви того маєтку, де шляхтич сидів. Звати ці прізвища полонізмами нема підстав, бо вони зовсім добре відповідають духові нашої мови, тим то можете спокійно підписуватися Omelśkyj. Прізвища на -ський, як і відповідні прикметники, ми все пишемо неправильно, бо вдавнину було тільки -ьскій, тому треба б писати: паньский, сільский і т. ін., так само й Омельский, але вже давно в нас міцно защепилася традиція (до того й є трохи „зм'якшилося“) писати -ський. Тим то треба писати: Омельський, Руданський (давні форми: Омельскій, Руданьскій). Пор. „Рідне Писання“ §§ 42-43. 55. 269.

Говори української мови.

Стара лемківська колядка.

В часі мойого побуту в Явірці Ліського повіту вдалося мені записати чимало цікавих старих колядок. Одну з них подаю нижче для читачів „Рідної Мови“. Зазначую, що другий рядок цієї колядки повторюється як рефрен по кожнім дальшім рядку. Наголоси на передостанньому складі.

Ґівча-жидівча на воду бігло,
Вийдіти, люди, Бога видіте!
На воду бігло з двома вінивками.
Єдну зачерло, другу не встигло,
Другу не встигло та й домів бігло.
Та й домів бігло, вітцю повіло:
Ой тату, тату, штось бим повіла,
Штось бим повіла, што їм виділа.
Юж тото встало, што замуроване. —
Жид когута пече, словойко рече:
Тогди то встане, як когут з рижна злетить,
Як з рижна злетить, на воблак сяде.
На воблак сяде, крилами стрепле,
Крилами стрепле, красні заспіват.
Когут з рижна злет.в та й на воблак сів,
Когут ся стрепав, красні заспівав,
Когут заспівав, а жид стовпом став.

Колядку цю знає тепер тільки кілька людей у селі. Сянік. Ф. Коковський.

Скорочення дієслів у лемківському говорі.

Уже пок. Іван Верхратський у своїй праці про говір галицьких лемків звернув був увагу на те, що в лемківському говорі часто стрічаються стягнені форми дієслів. На думку Верхратського, ці форми стрічаються особливо в Сяніччині. Такі самі скорочення стрінув я також у Ліському повіті в селах Явірець, Луг, Завій, Струбовиська. Говорять там: »няй ся ке́« (кає) — нехай боїться; »він газде́ — (газдує); »няй варе́« (варує) — береже; смаке́ — смакує. Побіч того стрічаються там такі загально вживані на Лемківщині форми, як: возь, подь, тра, смоть або смонь, їдь, шмар, пона́йбі або пома́йбі (помагайбіг), не ба́мся (не боюся); мам, меш, ме (маю, маєш, має).

Сянік. Франц Коковський.

Як сліпий просить милостині.

Те́мний я калі́ка,
Про́шу Вас про Бо́га.
О людко́ве - народко́ве,
Ма́йте щирость Бо́жу,
Побзирайте на Бога
Та на ме́не, те́много калі́ку,
Бо я світика бі́лого не виджу,
Ані со́нічка не виджу.
Подару́йте те́мникові!

Записано в Бачові від 52-літнього сліпця Канюка Андрія, 8. IV. 1933. Бачово — це село на Підкарпатті коло Мукачева.

о. Антін Станканинець ЧСВВ.

Змаститися — це слово часте в нас, і визначає „не заховувати посту“. Судова Вишня.

о. Євген Модрицький.

„РІДНЕ СЛОВО“.

Початкова Граматика української літературної мови.

Для першого року навчання й для самоуків.

Передмова.

Складаючи свою Початкову Граматику для народньої школи й для самонавчання — „Рідне Слово“, я передовсім пильнував дати таку книжку, щоб вона була більше до читанна та на практичні вправи для вивчення рідної мови, і щоб в ній було якнайменше завчати напам'ять. Я дбав кожну лекцію вести так, щоб висновок приходив сам собою, і щоб подані правила були тільки на повторення та для самоконтролі.

Кожна лекція в цій Граматиці складається з таких чотирьох частин.

1. Спочатку я подаю матеріял, що на основі його вчитель веде дану лекцію; це або ціле оповіданнячко — його читають уголос, аналізують, потрібні місця випишують на таблицю й роблять необхідні висновки; або це коротенькі приклади,— їх краще всі переносити на таблицю. Про оповіданнячка дбав я, щоб вони всі змістом своїм дали початковий курс українознавства.

Самоуки мусять початковий матеріял кожної лекції перше голосно й уважно перечитати собі, звертаючи пильну увагу на все, що їм нове чи незнане. По цьому обов'язково перепишіть цей матеріял до зшитка (на зшиткові напишіть: „Зшиток для вивчення української мови“); списуючи, підкреслюйте все вам незнане й пильнуйте завчити писання кожного слова; пильнуйте також с а м і виробити собі правила про те, що пишете.

2. За прикладами я скрізь подаю дрібненьким письмом контрольні питання до лекції. Ці питання я подаю не тільки для учнів чи для самоуків, але й про самого вчителя, — це план його лекції, тут показано, щo треба зробити з поданим матеріялом; питаннями цими я нагадую все те, про що треба поговорити з учнями й на що саме повинно звернути їм пильну увагу; для учнів — це план пригадати собі лекцію.

Самоук мусить всебічно обміркувати всі контрольні питання, пригадуючи те, що записав до свого зшитка. Не заглядайте до далі поданих правил, — пильнуйте самі ці правила скласти. Коли б на якесь питання не вміли відповісти, запитайте про те вчителя, священика, або пишіть до „Рідної Мови“.

3. Коли матеріял уже проароблений, коли учні чи самоуки с а м і зробили потрібний висновок, тоді тим, що не можуть відразу добре запам'ятати, щo вони вчили, а самоукам для контролі своїх думок я подаю граматичні правила, — їх треба уважно перечитати для повторення й запам'ятання; що видрукуване чорним письмом, завчіть його сильніше.

4. І на останку йдуть завдання. Більшу частину їх я призначаю на добре вивчення основ українського правопису; решту завдань призначено на те, щоб учень збагнув самий процес життя мови, — тут учитель веде розмову з учнями й доводить їх до потрібних висновків. Самоуки пильнують ці висновки зробити самі. Нагадую, що в завданнях йде ґрунтовне вивчення української мови, тим то нехтувати цими завданнями ні в якому разі не можна. Х т о н е п р о б и т ь п и л ь н о в с і х з а в д а н ь, т о й р і д н о ї м о в и н е н а в ч и т ь с я.

Воднóчас із навчанням українського правопису, я навчаю передавати думки свої словом і на папері. В перших трьох виданнях цієї книжки були для цього відповідні малюнки, тепер їх дати — через брак матеріяльних засобів — не можемо, тому заступаємо їх відповідними завданнями на маленькі оповіданнячка. Пильнуйте, щоб ці оповідання відразу були цілими й закінченими, по змозі гарненькими змістом і формою. Я раджу складати оповіданнячка в школі перше гуртом і вже потім нехай запишуть його самі учні. Нічого ніколи не пишіть, наперід добре не обдумавши.

У другій частині „Рідного Слова“ роз-

повідаю й головніші відомісті з української Стилістики та Ритміки, бо вважаю, що Граматику й Стилістику треба викладати разом, як одне ціле — наука про мову.

Скрізь у своїй книжці, особливо в II частині, я пильную показати повільний історичний розвій нашої мови; я бажаю, щоб учні зрозуміли, що звуки й букви — не те саме, щоб вони зрозуміли й життя звуків. У двох частинах цієї Граматики я пильную подати учням всі головніші основи українського правопису й Граматики нашої літературної мови, щоб тим навчити їх зовсім грамотно писати й розумітися на головних питаннях нашої мови. Скрізь я навчаю не місцевої мови, але мови всеукраїнської літературної. Нехай дитина чи самоук уже з першого року навчання призвичаюється до соборної літературної мови.

Звертаюсь до шановних учителів, що навчатимуть по моїй книжці, а також до самоуків, що вчитимуться з неї, зо щирим проханням поділитися зо мною своїми думками про цю книжку, — що́ в ній трудне, які завдання можна опустити, а що́ варто додати. За такі вказівки наперед сердечно всім дякую.

Іван Огієнко.

1. Ре́чення.

Моя мова.

Моя мова зветься українською. Я її дуже шаную. Своєї мови я навчився найперше від мами. Українська мова наймиліша мені за всі мови в світі. До гробу не забуду рідної мови.

Порахуйте, скільки тут окремих думок чи речень? Із чого складається кожне речення? Скільки в реченні може бути слів? Якого знака ставимо поміж реченнями?

Мова наша складається з думок.

Кожна окрема думка, проказана, або написана, зветься ре́чення.

В кінці ре́чення ставиться кра́пка.

Завдання 1. Спишіть оце Шевченкове опові́данячко і поставте між ре́ченнями кра́пку. Порахуйте, скільки тут речень.

Вечір.

Садок вишневий коло хати Хрущі над вишнями гудуть Плугатарі з плугами йдуть Співають ідучи дівчата Сем'я вечеря коло хати Вечірня зіронька встає Дочка вечерять подає

2. Слово.

Пиши уважно.

Хотів один вояка сповістити своїх батьків, що він заслаб на війні. Батьків своїх він дуже жалував та шанував, і боявся, якби не налякати їх сумною звісткою. І от він надумав написати їм, що він тільки *слабує на груди, і що його не ранили.* Він був малограмотний і написав додому так:

Слабуюгрудьминіранили.

А батьки вдома прочитали листа цього так:

Слабую, грудь мині ранили.

І гірко плакали стара мати, і з печалі сохли понурий батько...

Що хотів написати вояка? Чим він помилився? Як йому треба було писати? Як прочитали листа батьки? А хто ж винен, що так сталося? Чому треба писати окремо слово від слова? Чи добре було читати, як колись удавнину писали, не розділяючи слова від слова? Запам'ятайте, що в книжковій мові слово *батьки* — це батько й мати (не кажіть *родичі),* а *ро́дичі* — це рідня взагалі, але дальші.

Ре́чення наші складаються з слів. Коли ми пишемо, то **слово від слова треба писати окремо.** Приклад: *Люблю рідну мову*— тут три слові.

Завдання 2. Спишіть оцього віршика і полічіть, скільки тут слів; частки *на, в* рахуйте за окреме слово.

Малесенький хлопчик
Зліз на стовпчик,

В сопілочку грає
Христа прославляє.

Завдання 3. Складіть ре́чення з оцих слів. Де треба, поставте кра́пку.

Хлопчик читати книжка (=*Хлопчик читає книжку*) Мати варити їжа Батько їхати поле Собачка стерегти хата Корова пастися череда Женці жати жито поле

3. Слова-частки́.

Надумали Гриць *із* Оленкою піти до батька *на* поле. *До* поля *ж* іти було далеченько, *а* дороги вони не знали. Йшли вони, йшли, *та й* прийшли *не в* поле, *а до* чужого села. *В* селі їх розпитали *і* вернули *до* батька. Коли *б* не добрі люди, загинув *би* Гриць *із* Оленкою.

Які тут коротенькі слова-частки? Порахуйте, скільки їх? Як їх писати коло слова? Запам'ятайте, що й частки *же, ж, би, б* пишемо окремо; пишемо *та й*, а не *тай;* ніколи не вживайте *зі*, пишіть *з, зо* або *із*. Чи добре було б, пишучи всі частки окремо від слів, писати *б, би, ж, же* разом із ними?

Маленькі слова-частки: на, до, та, та й, по, під, за, а, і, в, з, із, зо, би, б, же, ж і інші пишемо окремо від слів.

Завдання 4. Спишіть оці речення й замість крапок.... поставте потрібне слово-частку; частки́ пишіть окремо від інших слів і попідкреслюйте їх однією лінією. Поміж ре́ченнями поставте кра́пку.

Мати пішли .... річку Батько поїхали .... млина Брат .... сестрою помиряться Школярі йдуть .... школи .... книжками Меле вітряк .... селом .... полі Усі .... Богом ходимо Співав .... голосу .... маю Повалив .... випросив

Кажемо „підкреслити", а не „підчеркнути". Пишемо: „з сестрою", а не: „зі сестрою".

4. Звуки та букви.

І-д-и, і-д-и, д-о-щ-и-к-у, з-в-а-р-ю т-о-б-і б-о-р-щ-и-к-у в п-о-л-и-в'-я-н-і-м г-о-р-щ-и-к-у!

З чого складається наша мова? З чого складається ре́чення? З чого складається слово? Полічіть, скільки звуків у кожнім із оцих слів? Чи все одно — буква та звук? Кажемо частіше „буква", або по-латинському „літера".

Кожне проказане слово складається із з в у к і в. Кожний звук у письмі передаємо окремим значком або бу́квою чи літерою. Звук і буква не одне й те ж: звука ми вимовляємо й чуємо, а букву тільки пишемо й бачимо.

Написаний звук зветься буквою. Проказана буква є звук.

Завдання 5. Спишіть оцю заповідь і над кожним словом напишіть число, скільки в ньому звуків.

Шануй свого батька й матір, і добре тобі буде, і довго житимеш на землі.

5. Знак м'якшення ь не звук.

Д-я-*дь*-к-о, з-ю-*зь*-к-а, л-ю-*ль*-к-а, б-а-*нь*-к-а, в-о-*сь*-м-и-й, б-а-*ть*-к-о, ц-я-*ць*-к-а. М-і-*дь*, к-н-я-*зь*, с-і-*ль*, к-і-*нь*, в-і-*сь*, ш-і-с-*ть*. Р-а-й, к-р-а-й, п-о-*ль*-*сь*-к-и-й. Koń-кінь, cześć-честь.

Чи кожен звук має свою букву? Чи буква ь має свого звука? Полічіть, скільки в цих словах звуків і скільки буков? Чи стільки в слові буков, скільки звуків? Чому в слові більше буков, як звуків? Як в мові польській зазначується м'який звук?

Кожний виразний звук має свою букву; кожну букву можна проказати. Тільки одну букву ь не можна проказати, бо вона не звук, а тільки значок зм'якшення.

Завдання 6. Спишіть оцю колядку й порахуйте, скільки в кожному слові звуків і скільки буков; над словом поставте число звуків, а під словом число буков.

Я маленька дівонька,
як у полі квітонька,
спідничка рябенька,
чобітки шкапові,
будьте з святом здорові. (Д. 6.)

Мова наших видань.

Олена Кисілевська: Швайцарія. Коломия, 1933, 216 ст. З великою приємністю береш до рук цю розкішно видану книжку (Жовківська Друкарня!). Починаю читати, — і очам своїм не вірю: добра всеукраїнська літературна мова, в більшості — академічний правопис. Справді, ростемо!

На цьому доброму соборномовному фоні ще де-не-де полишилися архаїзми й місцеві вирази, напр.: мущина, предсідник, хоронитися, примір, хотяй, свобода, Карло, народ, зі собою, уділяти науки, леду й т. ін., замість: чоловік, голова, ховатися, приклад, хоч, воля, Карл, нарід, з собою, навчати, льоду, але вони не „ріжуть" загальнолітературних норм. До цього радив би не зловживати безособовими реченнями на -ся („Знайдеться пристань, де не знається ворога, в кожній людині бачиться брата" 12, „Таких внесків не рішається зразу" 14), а злучників *який*, *котрий* на початку прикметникових речень ліпше б і зовсім не вживати (див. „Рідна Мова" 1933 р. ст. 106. 188).

На наших очах росте всеукраїнська літературна мова. Іван Огієнко.

„Спортивний Альманах", Львів, 1933 р., XIV+106 ст., видання кооперативи „Вогні". Можна сердечно повітати нашу спортивну молодь, що так глибоко зрозуміла рідномовне гасло: Для одного народу — одна літературна мова й вимова, один правопис, зрозуміла й реалізує в своїх виданнях. „Спортивний Альманах" складено всеукраїнською літературною мовою й видрукувано академічним правописом. Радив би тільки бути послідовнішими й прямувати до ще чистішої мови; напр., не вживайте місцевих форм і виразів: щоби, зі, відтак 47, середною 47, на леді 92, приличний 97, ріка 67-68 і т. ін., — в літературній мові прийнято писати щоб, з — зо — із (а *зі* прийменниково зовсім не вживайте), потім, середньою, лід — льоду — льодом, відповідний, річка (слово це в нашій літературній мові втратило вже свій здрібнілий характер, як і свічка, книжка, чарка, невістка і т. ін.). В літературній мові „дещо" 10.62 — тільки займенник, а прислівником ніколи не буває,— кажемо: трохи, трошки. Часом маємо непорозуміння правописні: до Греків і Римлян 44, річчу 47, процвитає 98 і т. ін. замість: до греків і римлян, річчю, процвітає. На одну річ хочу тут звернути увагу. Мова — то душа народу. Стан літературної мови — то стан культури народу. Говорити й писати місцевими мовами — то шкодити об'єднанню Народа в Націю. Виходячи з цього, треба вимагати від кожного організованого спортовця доброго знання всеукраїнської літературної мови й академічного правопису, треба встановити іспити для цього бодай із програми-мінімума. Тоді тільки будемо певні, що нарешті створимо всеукраїнську літературну мову. Товариші спортовці, всі пам'ятайте й зрозумійте: Для одного Народу — одна літературна мова!

Іван Огієнко.

Преса про »Рідну Мову«.

І. Болгарський академік про „Рідну Мову".

Відомий мовознавець, член Болгарської Академії Наук і Професор Софійського Університету, Др. Стефан Младенов умістив у журналі „Родна Речь" ч. 1 за 1933 р. ст. 42-43 таку рецензію на „Рідну Мову":

„Рідну Мову" мають уже й брати українці: від 1-го січня 1933 р. почала виходити в Варшаві „Рідна Мова", наукозо-популярний місячник, присвячений вивченню української мови. Головний Редактор і Видавець того місячника — відомий український учений проф. др. Іван Огієнко, а один із постійних співробітників — московський словіст проф. Г. А. Ільїнський, що і в нашій „Родна Речь" умістив дві цікавих статті. Кожне число „Рідної Мови" приносить Читачам дуже багато навчальних цікавих статей, заміток, слововиводів українських і близьких слов'янських слів, відповідь на питання Передплатників й інших Читачів, відомості про різні книжки й правопис української мови й т. ін. В останнім 9-м числі Редактор місячника видрукував вступну статтю про мову українських часописів і періодичних видань („Наша часописна мова") і вияснює користь від мовного й правописного об'єднання всіх українців, виставляючи основне гасло: для одного народу — одна літературна мова й один правопис. „Про мову Шевченка" пише Василь Лев із Львова й звертає увагу на факт, що мова Шевченка — то центральний український говір (Київський, Звенигородський), та що Шевченко своєю мовою об'єднує всі частини української етнографічної землі, а його мова стає основою повстання всеукраїнської літературної мови. Проф. Г. А. Ільїнський вияснює повстання українського слова порт „конопляна чи льняна нитка вовняної матерій чи сукна", рос. портъ „полотно", портки „штани", старо-болг. пръть „кусок тканини, покривало", польське part „грубе полотно", чеське prt, і підкреслює давність значення українського слова і подає шерег відповідних слів інших індоевропейських мов. Шановний російський учений випадково пропустив три південнослов'янські слові того ж таки кореня: болгарське пъртушина „багаж", пъртакéши і сербохорв. prtljag „багаж". А з огляду на теорію аріо-алтайського мовного родства треба б згадати, що й тюркські мови мають подібне слово pyrty „пъртъ", що про нього дещо писав кілька літ тому паризький тюрколог Дені. За Б. Грінченком подається про необхідність уживати апострофа в українськім правопису, а „Дід Огій" (певне, прибране ім'я Редактора) продовжує надзвичайно ясно й загальноприступно вияснювати низку мовних питань під заголовком: „Граматика малої Лесі".

Ст. Младенов.

Від Редакції й Адміністрації. Різне.

З Новим Роком! Редакція „Рідної Мови" сердечно вітае всіх своїх Читачів та Прихильників із Новим Роком. Сердечно вітаємо також усіх каменярів всеукраїнської літературної мови — вчительство та працівників українського слова. Щиро бажаємо, щоб Новий Рік справді приніс нам добрий поступ у розвитку культури нашої літературної мови та в здійсненні рідномовного гасла: Для одного Народу — одна літературна мова й вимова, один правопис!

Гімназіяльних Професорів сердечно просимо заохотити молодь до „Рідного Писання". Ціла преса й усі видавництва потроху переходять на новий правопис, бо всі визнають велику цінність зреалізування рідномовного гасла: Для одного народу — одна літературна мова й вимова, один правопис! Школа мусить іти на переді цього руху.

Признання перекладів проф. Ів. Огієнка. Проф Львівської Богословської Академії о. Др. Г. Костельник пише в „Ниві" 1933 р. ч. 10 ст. 380 у своїй рецензії: „Український переклад єврейського молитвослова" таке: „Мусимо признати, що переклад проф. Огієнка (він переклав тільки деякі церковні відправи) і кращий, і вірніший, ніж переклад о. Я Левицького".

„Фонд Рідної Мови". Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної ділянки рідної культури, зложили на „Фонд Рідної Мови": Архієпископ І. Теодорович 5·60 зл., Д. Щербицький 4 зл., о. М. Вонсуль 2 зл., Адвокат М. Бабюк 2 зл., З. Туркевич 0·75 зл., Т. Гогоц 0·50 зл. А разом — 14·85 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на „Фонд Рідної Мови" широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити поважний центр для вивчення рідної мови. Продовження цього списку подамо в дальшому числі.

„Шануйте рідну мову!" Усім нашим Передплатникам вислали ми таблицю нашого видання: „Шануйте рідну мову. Десять мовних заповідей свідомого громадянина" Мистецька таблиця в дві фарбі. Просимо при відновленні передплати чи при іншій нагоді прислати Видавництву 15 гр. (за границю - вдвоє) Сердечно просимо Прихильників рідної мови подбати, щоб Таблиця про шанування рідної мови справді висіла на видному місці не тільки в кожній українській хаті, особливо в кімнатах молоді, але й по всіх наших товариствах та установах. Виписуйте від нас ці таблиці. Ціна за одну 15 гр., за 10—1 зл. з пересилкою (за границею ціна подвійна). Таблиця продається по всіх українських книгарнях по 10 гр. без пересилки. Даруйте ці Таблиці до „Просвіт" та Читалень.

Передплата на „Рідну Мову" в краю: 6 зл. річно, 3 зл. піврічно, 1·60 чвертьрічно. За границею: в Европі 9 зл., або їх рівновартість іншою валютою: 35 корон чеських, 180 лей румунських, 30 франків французьких, 5 марок німецьких, 65 динарів сербських річно; поза Европою: 2 доляри річно, 1 дол. піврічно.

„Бібліотека Рідної Мови", науково-популярний квартальник, видає Проф. Др. Іван Огієнко. Виходить 4 книжки річно, містить більші праці, головно підручники й словники для вивчення української літературної мови. Річна передплата за числа 1—4: в краю 3 зл.; за границею: в Европі 5 зл. (або їх рівновартість іншою валютою: 20 корон чеських, 100 лей румунських, 17 фрк. французьких, 3 марки нім., 40 динарів серб.); поза Европою 1 доляр. Уже вийшли: ч. 1: Вчімося рідної мови, 24 ст.; ч. 2: „Рідне Писання, ч. І: Український правопис і основи літературної мови", 146 ст. Редакція й Адміністрація: Warszawa, ul. Stalowa 25 m. 10, чекове конто ПКО. 27110.

Оправа для »Рідної Мови«. Уже можна виписувати від Адміністрації »Рідної Мови« мистецьку оправу для І річника »Рідної Мови«, на чч 1-12. Оправа з англійського полотна, з золотими написами. Ціна оправі 1 зл., з пересилкою 1·25 зл.

Перший річник »Рідної Мови«, числа 1-12, висилаємо в гарній оправі за 10 зл. в краю, 15 зл. в Европі, за 3 дол. поза Европою. Зісталося дуже мале число примірників першого річника; неоправленого річника не висилаємо. Річник без 2-го і 3. числа — 6 зл. Окремі числа І річника по 75 гр.

Нові книжки, надіслані до Редакції. Др. В. Левицький: Українська державна путь; ч. І: думки про методи й практику державного будівництва, Львів, 1933 р., 160 ст., 90 гр. — Календар для всіх на 1934 рік, видання »Нового Часу«, 2 зл. з пересилкою. — Ad. Stankiewič: Kastuś Kalinoŭski, »Mużyckaja Prawda« i ideja niezależnaści Bielarusi, Wilnia, 1933 р., 64 ст. — А. Жарович: Від риби до малпи, наука зоольогії, Яворів, вид. »Самосовіти« ч. 46, 32 ст. 35 гр. — »Українська Бібліотека« ч. 8, Львів, 1933 р., О. Турянський: Син землі, ч. ІІ: ч. 9: І. Горишівський: Під прапори Хмельницького, історичне оповідання, по 95 гр. число.

Відповідальний Редактор *Д. Грималo-Сідлецький*. Друкарня ОО. Василіян у Жовкві